

Utemiljö vid förskolor i Lunds kommun

- Råd och riktlinjer

Arbetsgrupp:

Maria Borisson Lindvall	SBK
Emma Dahlquist	SF Markentreprenad
Gunilla Hansson	SF Lundafastigheter
Linda Hassel	BSF Lund öster
Camilla Nilsson/Gustav Svensson	BSF Lunds stad

Referensgrupp:

Astrid Avenberg Rosell	SBK
Anders Wånge Kjellsson	Naturskolan
Eva Persson	Naturskolan
Elisabeth Björck Nielsen	SF Markentreprenad
Ingrid Edling	SF Markentreprenad
Anna Holmgren	BSF Lund öster
Sebastian Rånes	BSF Lunds stad
Annika Skoog	Miljöförvaltningen

Framsida foto: Lunds kommun - Naturskolan

Innehåll

Inledning och syfte	4
Friyta och kvalitetsaspekter - allmänt råd och vägledning	5
Friyta	
Allmänna råd	
Vägledning: Gör plats för barn och unga	
Skolgården - Förvaltning och utveckling av förskole- och skolgården	
Friyta och kvalitetsaspekter - mål och lekvärdesfaktor	6
Målbeskrivning för skolans och förskolans utemiljö	
Lekvärdesfaktor	
Andra viktiga faktorer	7
Barnets bästa	
Tillgänglighet	
Utemiljön ska vara bullerskyddad och ha en god luftkvalitet	
Marken ska vara fri från föroreningar	
Solens UV-strålning	
Risktagande - en del i läro- och utvecklingsprocessen	
Skötsel och underhåll	
Löst material	
Utrymning	
Förskolor vid förtätning	10
Hur vi arbetar i Lunds kommun	11
Samverkan	
Arbetsätt	
Vem gör vad?	
Referenser	12

Bilaga 1: Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Lunds kommun

Bilaga 2: Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid förskolor

Inledning och syfte

Inom Lunds kommun finns flera beslut som i olika sammanhang på något sätt hanterar förskolornas utemiljö. I de flesta besluten sätts ett mått på storleken på utemiljö i förhållande till antalet barn som ska vara på förskolan. Måtten har ofta varit ambitiösa, vilket i grunden är bra ur ett barnperspektiv. De senaste åren har det dock blivit allt svårare att avsätta stora ytor till förskolor på grund av en intensivare förtätning av staden, samtidigt som en ökad ambition om att ha stora förskoleenheter finns. Allt fler väljer att bo kvar centralt när de får barn, samtidigt som kraven på återhållsamhet ökar vid bebyggande av jordbruksmark. Forskning visar att utevistelsen på kvalitativa gårdar är en viktig friskfaktor för barnen. Utevistelsen medför bland annat bättre koncentrationsförmåga, stressreducering, barnen är mer fysiskt aktiva och får färre infektioner. Utöver Lunds kommuns skolgårdsmål har det dock saknats styrdokument som reglerar den kvalitativa utformningen av gårdarna. Den nu framtagna lekvärdesfaktorn ska användas som hjälp för att värdera ytan, hur ytorna ska användas och disponeras samt vad som krävs för att hålla en god kvalitet.

Under 2015 färdigställde Boverket sitt nya allmänna råd som beskriver vad Plan- och bygglagen menar med tillräcklig friyta för förskolegårdar och skolgårdar. I samband med detta gav Boverket också ut en vägledning som på ett bra och pedagogiskt sätt presenterar forskning och goda exempel inom området. Samtidigt gav Sveriges kommuner och landsting (SKL) ut en skrift om skolgårdar och förvaltningen av dem.

Lunds kommun har under 2014-16 genomfört ett arbete med att hitta en samsyn över förvaltningsgränserna avseende hur man kan arbeta med förskolegårdarna med dessa nya förutsättningar, med en bra kvalitet utifrån ett barnperspektiv. Utgångspunkten har framför allt varit det nya allmänna rådet från Boverket om hur Plan- och bygglagens krav på tillräckligt stor friyta på skolor och förskolor ska tolkas. En omarbetad version av Malmös lekvärdesfaktor (2010-11) har tagits fram i samverkan. Arbetet i sig har resulterat i en utökad dialog över förvaltningsgränserna inom området, samt ytterligare ökat förståelsen för de olika behoven och synsätten som finns. Verktuget ska fungera som stöd både vid planering, utformning och bygglov av nya förskolegårdar samt som en hjälp vid upprustning av befintliga förskolegårdar. Handlingarna har varit på remiss under våren 2017 och omarbetats något efter de inkomna synpunkterna.

Denna sammanställning samt lekvärdesfaktorn skapar förutsättningar för en god utomhusmiljö för lek och lärande på kommunens förskolor. Därefter är det viktigt att verksamheten tar vara på och använder sig av dessa förutsättningar, tillsammans med en ändamålsenlig skötsel av gården. Dessa delar är lika viktiga för att utemiljön ska vara en bra tillgång för barnens bästa.

Friyta och kvalitetsaspekter - allmänna råd och vägledning

Friyta

Friyta är den yta som barnen har tillgång till i direkt anslutning till sin förskola och kan använda vid sin utevistelse. Ytor för byggnader, parkering, angöringsplatser och andra för barnen otillgängliga ytor räknas bort.

Allmänna råd (Boverket, 2015) *Bilaga 2.*

De allmänna råden innehåller generella rekommendationer om tillämpningen av föreskrifterna i en författning/lag och anger hur någon lämpligen kan eller bör handla för att uppfylla föreskrifterna. Boverket tar fram de allmänna råden för Plan- och bygglagen (PBL).

I PBL står att ”på tomt med lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det finnas tillräcklig stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse” (8 kap. 9§ andra stycket).

Utdrag ur det allmänna rådet om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet:

Vid placering och anordnande av friytor för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet bör särskilt beaktas friytans storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet. Med ändamålsenlig verksamhet avses i dessa allmänna råd att friytan kan användas till lek, rekreation samt fysisk och pedagogisk aktivitet för den verksamhet som friytan är avsedd för. Friytan bör vara så rymlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden.

Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet.

Friytan bör placeras i direkt anslutning till byggnadsverk som innehåller lokaler för förskola, förskoleklass, skola årskurs ett till sex, fritidshem eller liknande verksamhet och barnen och eleverna bör självständigt kunna ta sig mellan byggnadsverket och friytan.

Vägledning: Gör plats för barn och unga (Boverket, 2015)

Texterna i vägledningen baseras både på forskning, beprövad praxis och goda exempel och man kan se vägledningen som ett redskap i arbetet med förskole- och skolgårdarna. Vägledningen är uppbyggd med 5 huvudkapitel som behandlar olika delar i processen med förskole- och skolgårdar.

Det första kapitlet *Friyta nödvändig för en god livsmiljö* är baserat på forskning och beskriver varför det är viktigt med tillräcklig friyta. Nästa kapitel *Regelverk och ansvar* visar på vilka lagar och förordningar som reglerar barnens utemiljö. Det tredje kapitlet *Planering och prövning enligt PBL* behandlar hur man kan arbeta i de olika planerings-skedena samt vid bygglovsprövning. I kapitlet *Principer för utformning* finns tips på och principer för vad det är bra att tänka på när man utformar förskole- och skolgårdar. I sista kapitlet *Förvaltning som utvecklar gårdens kvalitéer* finns texter om skötsel som är anpassad till barnen, om organisation och samverkan, kvalitetsbedömning, tillsyn och säkerhet.

Skolgården – Förvaltning och utveckling av förskole- och skolgården (SKL, 2015)

Boken innehåller texter om utemiljöns betydelse för barnen, om utformning och förvaltning, samt resonemang kring de utmaningar kommunen står inför. Här finns även goda exempel på hur kommunen kan arbeta med våra förskole- och skolgårdar för att lyckas skapa bra utemiljöer.

Friyta och kvalitetsaspekter - mål och lekvärdesfaktor

Målbeskrivning för skolans och förskolans utemiljö (Lunds kommun, 2013)

En gemensam målbeskrivning för utomhusmiljön på skolor och förskolor som är framtagen i ett förvaltningsövergripande arbete. De sju målen är att skol- och förskolegården ska vara:

- En plats som visar att skolan/förskolan bryr sig om den yttre miljön
- En plats som går att påverka
- En plats med många utrymmen för barn och ungdomars olika behov
- En pedagogisk resurs med plats för kreativa projekt
- En tillgång till stadsdelen
- En plats med biologisk mångfald
- En säker och hälsosam plats

Målen är beskrivna mer i detalj med hänvisningar till olika planer, lagar och policys som finns, både inom kommunen och nationellt. Här finns även hänvisningar till forskning inom området. Målen ska fortsätta att gälla.

Lekvärdesfaktor (Lunds kommun) *Bilaga 1.*

Lekvärdesfaktorn för Lunds kommun är framtagen i ett brett samarbete mellan flera förvaltningar inom Lunds kommun.

Lekvärdesfaktorn är tänkt att kunna användas både vid planering och för att kunna inspirera vid utformning av nya förskolegårdar och vid upprustning av befintliga gårdar. Den ska också vara en del i granskningen av bygglovshandlingar för förskolor.

Syftet med att ha ett verktyg är att kunna säkerställa kvaliteter och lekvärde på gården, speciellt om friytan inte når upp till de rekommenderade ytorna 40 m²/barn och en totalyta om minst 3000 m² (Boverkets vägledning). Ambitionen ska vara att nå de rekommenderade ytorna. Vid detaljplaneläggning av nya bostadsområden måste målsättningen vara att uppfylla lekvärdesfaktorns högre krav avseende friyta.

Vid upprustning av befintliga gårdar ska man sikta på att höja lekvärdet.

I lekvärdesfaktorn vägs friyta och lek-kvaliteter samman till en bedömning av det totala lekvärdet. En mindre friyta ska till viss del kunna kompenseras med en hög kvalitet på innehållet. Lekvärdesfaktorn hjälper till att tydliggöra en del av de mjuka värdena på gården och värdera dem. Exempel på mjuka värden är grönska, hur man upplever en miljö och möjligheten till pedagogisk verksamhet med mera. Förtydligandet av värdena gör det lättare att förstå, men också att ställa krav.

I Lunds kommuns version av lekvärdesfaktorn är det sex bedömningspunkter som vägs samman. Tillsammans ger bedömningspunkterna en faktor som ger lekvärdet på en förskolegård. Varje punkt kan ge mellan +1 och -1 poäng. Totalt kan det bli maximalt 6 poäng för en gård.

De sex bedömningspunkterna är:

- Friyta
- Zonering av gården
- Vegetation och topografi
- Integration av lekutrustning
- Möjlighet till omvärldsförståelse
- Samspel mellan ute och inne

Byggnadsnämnden beslutar om vilken gräns för lekvärdesfaktorn samt vilka andra faktorer som behöver vägas in för att uppnå Plan- och bygglagens krav på tillräcklig friyta i samband med bygglov i det enskilda fallet.

Andra viktiga faktorer

Utöver allmänt råd och lekvärdesfaktor ska man vid varje förskola även beakta andra faktorer som kan påverka utformning och placering.

Barnets bästa

Barnkonventionen kräver att vi ser till barns behov av trygghet och skydd samtidigt som barn ska respekteras och ha möjlighet att själva kunna påverka sitt liv. För att barnkonventionen ska bli mer än ord behöver vi se till att beslut som berör barn har beaktats utifrån principen om barnets bästa. Utemiljön på en förskola är en lämplig miljö som barnen kan vara med och påverka. Vuxna kan ha ett barnperspektiv, men i verksamheten är det viktigt att få med barnets eget perspektiv av hur de exempelvis vill använda gården.

Tillgänglighet

Tillgängliga ytor för alla är en viktig förutsättning för allas lika värde. Tillgänglighetskrav är lagreglerade i PBL. Den sortens tillgänglighet är allmän och ett grundkrav. När det gäller den enskilda individens behov finns särskilda medel att söka i Lunds kommun för att göra miljön tillgänglig utifrån funktionsnedsättningen. Kommunala förskolor beställer individuella anpassningar hos Lundafastigheter, medan enskilda förskolor kan söka medel från Lunds skolors resurscentrum.

Vid nyanläggning har man skyldighet att ta hänsyn till tillgängligheten och användbarheten. En obebyggd tomt som ska bebyggas ska ordnas så att personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga ska kunna komma fram till byggnadsverk och på annat sätt använda tomten. Exempelvis kan ”cykelrundor” utformas så att de har rullstolsbredd och lekredskap placeras så att de i största möjliga mån är tillgängliga. Lek som uppmuntrar att använda olika sinnen är roligt för alla, men särskilt viktigt för någon som exempelvis har en synnedsättning. Det är viktigt att ha med sig att anpassningar i miljön kan ta plats, vilket också kan försvåras om tomterna är för små.

För utformningstips av lekytor för barn med olika funktionsnedsättningar kan man bland annat läsa Boverkets skrift ”Enklare utan hinder” samt Stadsbyggnadskontorets Lunds kommuns Idébook - Tillgänglig lekplats.

Ur vägledningen: Gör plats för barn och unga

FAKTARUTA 3:2 Hur stor friyta behövs?

Utifrån beprövad praxis och aktuell forskning har flera kommuner tagit fram egna riktlinjer med mått för friyta. Sådana riktlinjer är inte bindande men kan vara ett stöd vid handläggning av detaljplaner, bygglov och tillsynsärenden.

Bedömningen av tillräckligt stor friyta bör ta hänsyn till både friytan per barn och till den totala storleken på friytan.

Ett rimligt mått utifrån antalet barn kan vara 40 m² friyta per barn i förskolan och 30 m² friyta per barn i grundskolan.

Forskning visar att den totala storleken på friytan helst bör överstiga 3 000 m². På en gård som är mindre, oavsett antal barn, kan en barngrupp få svårt att utveckla lek och socialt samspel på ett sätt som tillgodoser deras behov (Mårtensson et al 2009).

Andra viktiga faktorer

Utemiljön ska vara bullerskyddad och ha en god luftkvalitet

Vid placering av förskolor ska hänsyn tas till områdets karaktär och förutsättningar. Lokalisering intill vältrafikerade vägar och järnvägar bör undvikas så att förhöjda ljudnivåer och luftföroreningar inte uppkommer. Byggnaden i sig själv kan utgöra ett bullerskydd för en förskolegård. Inomhusnivåer för buller ska klaras oavsett byggnadens placering i förhållande till omgivande bullerkällor. Det finns riktvärden från Boverket och Naturvårdsverket för buller som bör följas för att inte riskera barns hälsa. Om man inte klarar bullervärdena påverkas kvaliteten och användbarheten på förskolegården. Eventuella bullerplank förses gärna med glaspartier för att både få insyn till gården och en koppling till omgivningen.

Riktvärden enligt Boverket och Naturvårdsverket

På skolgårdar eller förskolegårdar är det önskvärt med högst 50 dBA ekvivalentnivå dagvärde på de delar av gården som är avsedda för lek, rekreation och pedagogisk verksamhet. En målsättning kan vara att resten av ytorna ska ha högst 55 dBA.

Marken ska vara fri från föroreningar

Mark som tidigare använts till annat ändamål kan innehålla föroreningar. Markprovtagning och eventuell sanering behöver göras innan marken är lämplig för förskola.

Solens UV-strålning

Hudcancer är idag den vanligaste cancerformen i Sverige. Det beror på att vi människor utsätts för skadliga mängder av solens UV-strålning. Barn är extra utsatta, eftersom de har tunnare hud och därför bränner sig lättare. Växtlighet och spännande lekställen i skuggan minskar exponeringen för UV-strålning med nära hälften. Därför är det en viktig hälsofråga att arbeta med grönskan i planeringen av förskolegårdar och utemiljöer för barn.

Extra viktigt är att ta vara på befintlig grönska när det är möjligt. Då det saknas grönska eller den ej hunnit växa upp bör miljön kompletteras med solsegel eller dylikt.

Rishtagande

– en del i läro- och utvecklingsprocessen

Risker är inte bara ofrånkomliga, de kan vara nyttiga också. Barn vill utmana sina egna gränser och redan från tidig ålder har människan ett naturligt begär efter risker. Efter hand utvecklas en förmåga att hantera de risker vi frivilligt utsätter oss för. Ett sätt är att skapa stimulerande fysiska miljöer, eller att inte ta bort redan befintliga sådana miljöer, där barn kan lära sig ta risker på ett sätt som inte allvarligt skadar dem, ett så kallat kalkylerat rishtagande. Skogsmiljöer är ett exempel på en miljö som kan erbjuda barn ett sådant rishtagande.

För att skapa både utvecklande och trygga utomhusmiljöer bör man fokusera på att försöka undanröja verkliga faror – sådana som kan ge bestående men. För att bygga in ett kalkylerat rishtagande så behöver man samtidigt undvika att agera utifrån rädsla för risker. I stället bör man utgå från vetenskaplig grund, vara systematisk och ha motiv för vald utformning och design. Särskilt ska man tänka på vilka utmaningar som platsen erbjuder och dokumentera de gjorda valen. Trots en allsidig noggrannhet går det aldrig att balansera barns kalkylerade rishtagande med en helt säker och skadefri miljö.

Vissa saker kan man bara lära sig genom egen erfarenhet, som till exempel nyfikenhet, försiktighet, meningen med smärta, att göra välgrundade val samt konsekvenser av de val man gör. En potentiell risk är också en potentiell möjlighet till lärande.

Andra viktiga faktorer

Skötsel och underhåll

En avgörande aspekt för att en utemiljö verkligen ska nå upp till den lekvärdesfaktor som i teorin varit möjlig är skötseln av den samma. En bra utemiljö för barn lever sällan upp till den klassiska standarden för skötsel med vuxna mått mätt.

Skötseln, inklusive skötselplan och skötselbeskrivning, har stor betydelse för att de värden som skapas av naturliga och lösa element bibehålls alternativt förändras på bästa möjliga sätt för barnens lek.

Exempelvis kan lövhögar lämnas kvar, träd som passar som klätterträd bör få behålla grenar i låg höjd och inte stammas upp, grenar stubbar och ris som går att bygga kojor med kan lämnas kvar och delar av gräsmattor kan tillåtas växa sig höga för att främja djurlivet.

Årstider och väder bör få lämna spår i utemiljön, grunda vattenpölar ger stort lekvärde och fallfrukt kan bli äppelkaka istället för att städas bort så fort det fallit till marken. Vid snöfall ges plötsligt möjlighet att utforska material och förmågan att ta sig fram på helt nya sätt, snöröjning bör därför hållas till ett minimum och endast säkerställa framkomlighet och säkerhet.

För att detta ska bli verklighet krävs utbildning av skötselpersonal så att det förstår varför de ska utföra skötseln på ett okonventionellt sätt. Dialogen mellan skötselpersonal, pedagoger, barn och fastighetsägare är avgörande och ett måste för ett lyckat resultat. Boverket poängterar vikten av att se skötsel ur barnperspektivet och belyser då behovet av att se vilka platser barnen använder och leker på, föra dialog med dem om var de skulle vilja kunna vara och vad de skulle vilja göra.

Det bör beaktas att små utemiljöer har ett betydligt större slitage vilket i sin tur kräver tätare intervaller för skötsel. Leken blir mer koncentrerad och ytor, vegetation och redskap får utstå ett mycket högt tryck. Periodiskt underhåll och upprustning blir också mer kostsamt på grund av detta.

Löst material

Förutsättningar till att det finns naturligt löst material i form av till exempel sand, löv, stenar och pinnar bör eftersträvas på varje förskolegård. Löst material är en stor tillgång i den kreativa och pedagogiska leken och ger barnen möjlighet att påverka sin utemiljö. En väl använd förskolegård kan också upplevas rörig. Det visar att pedagogisk verksamhet pågår.

Utrymning

På förskolor i en eller två våningar påverkar inte utrymningsmöjligheterna förskolans utemiljö nämnvärt. I samband med förtätning blir det dock vanligare med exempelvis bostäder ovanpå förskolor. För att förskolegården ska påverkas så lite som möjligt bör man därför säkra utrymning på en sida av byggnaden som inte kopplar till barnens fria, exempelvis mot gata alternativt med Tr2-trapphus.

Förskolor vid förtätning

Lunds kommun strävar efter att förtäta staden och de övriga tätorterna för att minimera att de breder ut sig på jordbruksmarken, samt att bygga samhällen som underlättar för fotgängare och cyklister och en bra kollektivtrafik. En tätare stad/tätort ökar möjligheten till god service, både offentlig och kommersiell. Tanken är att förtäta och förbättra miljön vilket tillför ökade eller nya kvaliteter. När man har en verksamhet som bara är inomhus är det relativt lätt att förtäta med bibehållen eller bättre kvalitet. Förskolor är utrymmeskrävande eftersom förskolegårdar inte går att stapla på höjden, samtidigt som det är ett lagkrav att barnen ska ha tillräcklig friyta. I planeringen bör därför förskolegårdar prioriteras. Efterfrågan är dessutom stor att ha förskolor i närheten av där barnen bor.

I samband med planering av förskolor vid förtätningar ska lekvärdesfaktorn vara ett hjälpmedel för att värdera utemiljön så att den uppfyller tillräckligt hög kvalitet och lekvärde, även när man inte når upp till rekommenderad friyta. Minskade ytor kan också innebära att det blir svårt att i vissa delar nå upp till målbeskrivningen för skolans och förskolans utemiljö. Mindre förskolegårdar kan också leda till att belastningen på närliggande områden ökar, vilket kan öka behovet av driftinsatser på allmän platsmark.

Det är viktigt att kommunen i stadsplanering och verksamhetsplanering balanserar behovet av att använda markresurser effektivt med behovet av att förskolor är rationella och kostnadseffektiva, samt att det finns tillräckliga utemiljöer för att kunna bedriva en bra förskoleverksamhet. Detta krävs då det ofta är en intressekonflikt kring att skapa stora förskoleenheter, jämfört med viljan att skapa en tät stad.

I vissa lägen kan man även behöva samutnyttja ytor, vilket inte är helt konfliktfritt. Exempelvis kan en bostadsgård i praktiken bli förskolegård. Detta blir på bekostnad av friyta för de boende.

Det är också vanligt att det påverkar barnens möjlighet att använda ytan fullt ut, då det ofta blir högre krav på ”städning”, där barnens kreativitet inte får det utrymme som den borde ha.

Även parkmark kan ibland ses som en yta att samutnyttja. Allmänna rådet beskriver att barnen på egen hand ska kunna ta sig till friytan. I praktiken innebär det att förskolan måste ligga i parken ifall det ska fungera. En sådan lösning innebär också att barnen inte har en egen yta, utan ska dela den med allmänheten. Inom en allmän plats kan rektor och pedagoger inte heller avvisa obehöriga från området. Det innebär även att barnen inte har samma möjlighet att påverka sin lekmiljö. Verksamheten vill i de flesta fall att gården är inhägnad, vilket kan vara ytterligare en konflikt med tillgänglighet till parken. På grund av dessa aspekter är samutnyttjande i park ingen lösning att föredra.

Att samutnyttja ytor bör göras restriktivt för förskolor, då det ofta blir på bekostnad av värden för de olika brukarna som samsas om utrymmet. Endast om utrymme inte finns för en egen förskolegård, är det bättre att titta på alternativ för samutnyttjande. I vissa fall kan närheten till förskolan prioriteras högre än själva utemiljön, i förhållande till den utökade restid som föräldrar och barn behöver för att nå en större och något mer högkvalitativ utemiljö. Det är viktigt att göra en avvägning i frågan inom varje enskilt ärende.

Andra typer av samutnyttjande för att tillskapa så stora friytor som möjligt kan vara att planera så att leveranser till förskolan kan skötas via gatan istället för en stor vändslinga inom fastigheten.

Om förskolegården i någon del ligger på ett tak eller är underbyggd med garage, ska friytan vara på ett planterbart bjälklag, så att ytan kan innehålla gräs, buskar och mindre träd ändå. Bäst förutsättningar för en bra gård finns dock i marknivå och tak bör därför endast ses som komplement.

Hur vi arbetar i Lunds kommun

Samverkan

Inom kommunen finns flera olika förvaltningsövergripande grupper och projekt som arbetar med friytan för barn på förskolor och skolor.

I kommunen finns ett nätverk av personer från flera förvaltningar som träffas ett par gånger per år för att informera sig och samverka kring frågor som rör utemiljön på förskolor och skolor.

Arbetsätt

De rapporter och dokument som beskrivs i denna handling ska användas som underlag vid bedömningar kring förskolors utemiljö inom Lunds kommun. Varje förskola har olika förutsättningar och därför ska alltid bedömningar och avvägningar göras utifrån den specifika förskolan.

Vid planering av nya förskolor får avvägningar göras mot olika intressen, med ambitionen att nå Boverkets riktlinjer om storlek på friytan. Avvägningar ska alltid göras i dialog med berörda förvaltningar. Om det vid något tillfälle inte är möjligt att klara riktlinjerna avseende friytans storlek, är det viktigt att utemiljön ändå kan uppnå ett tillräckligt gott lekvärde. Det är viktigt att de avvägningar som görs i de specifika ärendena dokumenteras.

Vid upprustning av gårdar ska ambitionen vara att höja lekvärdet. Lunds kommuns målbeskrivning för skolans och förskolans utemiljö ska vara vägledande.

Vem gör vad?

Kommunkontoret: Ansvarar för befolkningsprognoser och investeringsbeslut.

Stadsbyggnadskontoret: Planlägger tomter för förskolor i fördjupade översiktsplaner och detaljplaner, samt godkänner ytor inklusive utformning av förskolegårdar vid bygglov.

Barn- och skolförvaltningen: Beställer och har verksamhetsansvar för förskola.

Naturskolan: Ansvarar för programmet Gröna skolgårdar, vilket syftar till att utveckla utformningen och användningen av skol- och förskolegårdarna genom att bygga på delaktighet från barn, elever och personal. Naturskolan planerar och genomför handledning och utbildningsinsatser för samtliga inblandade aktörer om betydelsen av utomhusmiljö och utomhuspedagogik.

Lundafastigheter (Serviceförvaltningen): Utvecklar, uppför, underhåller och förvaltar skolbyggnader inklusive deras utemiljöer.

Markentreprenad (Serviceförvaltningen): Anlägger och sköter kommunala förskolegårdar på uppdrag av Lundafastigheter.

Mark och exploatering (Tekniska förvaltningen): Upplåter mark och beställer detaljplan.

Park och natur och Gator och trafik (Tekniska förvaltningen): Ansvarar för allmän platsmark samt trafiksäkerhetsfrågor.

Miljöförvaltningen: Ansvarar för tillsyn av förskolor inklusive utemiljön enligt miljöbalken. Handlägger anmälningar av alla nya förskolor.

Utbildningsförvaltningen: Prövar ansökningar för att starta fristående förskolor och har tillsynsansvaret för dessa i enlighet med skollag och läroplan för förskola.

Referenser

Boverket (2015) **Boverkets allmänna råd (BFS 2015:1 FRI 1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet**

Boverket (2015). **Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö.**

Lunds kommun (2013). **Målbeskrivning för skolans och förskolans utomhusmiljö.**

Länsstyrelserna och Strålsäkerhetsmyndigheten (2009). **Solskyddsfaktorer – sju tips för säkrare lekplatser och friskare barn**

Malmö stad (2011). **Utemiljö vid förskolor i Malmö – ett verktyg för planering, utformning och bygglovsgranskning.**

Malmö stad (2011). **Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Malmö – med syfte att nå en hög lekkvalitet.**

Sveriges Kommuner och Landsting (2015) **Skolgårdar – förvaltning och utveckling**

Bilaga 1:
Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Lunds kommun

Bilaga 2:
Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid förskolor

Lekvärdesfaktor för förskolegårdar i Lunds kommun

Lekvärdesfaktorn är ett verktyg som ska hjälpa till att väga ihop det totala värdet av storlek och innehåll på en förskolegård. Vid detaljplanering kan faktorerna användas i lägen då ytorna tydligt krymper, för att tidigt försäkra sig om att det går att få till tillräcklig friyta. Vid utformning av en ny gård eller upprustning av en befintlig gård kan faktorerna vara vägledande för att få till ett bra och varierande innehåll. Vid bygglov används faktorerna som en del i bedömningen av tillräcklig friyta enligt Plan- och bygglagen.

Lekvärdesfaktorn ska användas tillsammans med Boverkets allmänna råd (BFS 2015:1 FRI 1) vid bedömningar av förskolegårdar.

Friyta

Till friytan räknas de ytor som barnen har tillgång till och kan använda vid sin utevistelse. Ytor för exempelvis förrådsbyggnader, bil- och cykelparkering och ytor för leveranser där barnen inte kan vistas, räknas bort. Den totala ytan ska vara sammanhängande.

- +1 Gården är >40 m²/barn och >3000 m² totalt.
- 0 Gården är 30-40 m²/barn och ca 3000 m² totalt.
- 1 Gården är < 30m²/barn och < 3000 m² totalt.

Zonering av gården

En förskolegård bör ha egenskaper från tre zoner; en trygg, en vidlyftig och en vild.

- +1 Gården har egenskaper från alla tre zonerna.
- 0 Gården har egenskaper från två av zonerna.
- 1 Gården upplevs endast som en zon.

Innehåll i respektive zon:

Trygg zon: Området närmast huset ska vara en plats för trygghet, lugn och ro. Zonen bör innehålla bord och sittplatser. Samlingsplats och lek för de minsta barnen bör förekomma.

Vidlyftig zon: Erbjuder utrymme för rörelse i många olika riktningar och redskap som främjar en rörelsefylld lek. Redskapen kan exempelvis främja klätterlek och balansgång av olika slag. Även kullar och terräng kan skapa förutsättningar för den vidlyftiga leken.

Vild zon: Bör vara placerad utanför den vidlyftiga zonen. Tät växtlighet ska ge möjlighet för barnen att uppleva känslan av att vara ifred. Den vilda zonen ska innehålla lekbar vegetation med buskar och träd och ska gärna utgöra en tredjedel av förskolegården. Varierad topografi förstärker den vilda karaktären.

Vegetation och topografi:

- +1 Gården har varierad topografi. Det finns sammanhängande ytor med varierad vegetation – framför allt tåliga träd och buskar - som går att leka och klättra i. Det finns platser för lek i såväl soliga lägen som i skugga. Markmaterialen varierar med en övervägande del genomsläppliga material.
- 0 Gård med enstaka kulle eller slänt. Delar av vegetationen är lekbar. Det finns platser i såväl soliga som skuggiga lägen.
- 1 Platt gård med vegetation som inte går att leka i. I stort sett hela gården har samma solförhållanden. Den är antingen solbelyst eller ligger i skugga.

Integration av lekutrustning:

- +1 På ett flertal ställen finns exempel på lekredskap som är integrerade i landskapet. Dessa står således inte inom inramade ytor för lek. Naturliga partier av gårdens landskap kan användas som lekutrustning.
- 0 Det finns lekredskap som är integrerade i landskapet, men de flesta står inom avgränsade områden utan kontakt med det omkringliggande landskapet.
- 1 I princip all lekutrustning står inom inramade lekområden. Landskapet utanför detta erbjuder en torftig lekmiljö.

Möjlighet till omvärldsförståelse:

- +1 Gården förändras under året och det finns olika saker för barnen att göra här under de olika årstiderna. Det finns löst material för barnen att använda och möjlighet för konstruktionslek med exempelvis vatten och sand. Det finns odlingsmöjligheter på gården och någon naturlig/vild miljö där barnen kan följa kretsloppet.
- 0 Ett flertal naturliga inslag på gården förändras med årstiderna. Delar av gården är möjliga för barnen att undersöka och påverka. Det finns någon form av praktiskt exempel på hur omvärlden fungerar, exempelvis odling.
- 1 Den största delen av gården är hårdgjord och inte möjlig att påverka. Färdiga lekredskap och anvisade lekytor styr leken.

Samspel mellan ute och inne:

- +1 Både små och stora barn har god utsikt över grönska. Lågt placerade fönster gör att barnen kan se ut. Direktutgångar finns till gården. Direktkontakten gör det lätt att flytta ut den pedagogiska verksamheten.
 - 0 Barnen kan uppleva grönska inifrån verksamhetsrum. En del barn har direktutgångar till gården medan några barn måste invänta personal för att få tillgång till gården i dess helhet.
 - 1 Ingen eller nästan ingen grönska upplevs inifrån verksamhetsrum. Det finns inga direktutgångar till gården utan barnen måste invänta personal för att få tillgång till gården i dess helhet.
-

Boverkets författningssamling

BFS 2015:1
FRI 1

Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet;

Utkom från trycket
den 24 februari 2015

beslutade den 24 februari 2015.

Boverket beslutar följande allmänna råd om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet.

Inledning

Allmänt råd

Detta är allmänna råd till 8 kap. 9 § andra stycket, 10 och 11 §§ plan- och bygglagen (2010:900), PBL.

De allmänna råden innehåller generella rekommendationer om tillämpningen av föreskrifterna i ovannämnda författning och anger hur någon lämpligen kan eller bör handla för att uppfylla föreskrifterna.

De allmänna råden kan även innehålla vissa förklarande eller redaktionella upplysningar.

De allmänna råden föregås av texten Allmänt råd och är tryckta med mindre och indragen text.

Till plan- och bygglagen (2010:900)

Placering och anordnande av friyta på obebyggd tomt

8 kap. 9 § andra stycket

Allmänt råd

Vid placering och anordnande av friytor för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet bör särskilt beaktas friytans storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet. Med ändamålsenlig verksamhet avses i dessa allmänna råd att friytan kan användas till lek, rekreation samt fysisk och pedagogisk aktivitet för den verksamhet som friytan är avsedd för. Friytan bör vara så rymlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet.

Friytan bör placeras i direkt anslutning till byggnadsverk som innehåller lokaler för förskola, förskoleklass, skola årskurs ett till sex, fritidshem eller liknande verksamhet och barnen och eleverna bör självständigt kunna ta sig mellan byggnadsverket och friytan. Friytan bör placeras i direkt eller i nära anslutning till byggnadsverk som innehåller lokaler för skola årskurs sju till nio och eleverna bör självständigt kunna ta sig mellan byggnadsverket och friytan. För gymnasieskolor bör friyta placeras och ordnas på det sätt som är skäligt med hänsyn till elevernas och verksamhetens behov.

Friytan bör inte senare kunna tas i anspråk för annat ändamål utan att ersättas med friyta med likvärdiga möjligheter till varierande lek och utevistelse.

Placering och anordnande av friyta på bebyggd tomt

8 kap. 10 och 11 §§

Allmänt råd

Vid placering och anordnande av friyta på en bebyggd tomt bör det allmänna rådet till 8 kap. 9 § andra stycket tillämpas i skäligen utsträckning. Vid skälighetsbedömningen bör särskilt beaktas förutsättningarna för ändamålsenlig verksamhet på friytan och att friytan är placerad så att barnen och eleverna självständigt kan ta sig mellan bygnadsverket som innehåller lokaler för förskola, förskoleklass, skola, fritidshem eller liknande verksamhet och friytan.

Dessa allmänna råd gäller från och med den 1 mars 2015.

På Boverkets vägnar

JANNA VALIK

Ulrika Åkerlund

